

İBN RECEB HANBELİ'NİN HAYATI VE İLMÎ ŞAHSİYETİ

Mustafa KARABACAK*

Özet

Hadis ilminde zamanının otoritesi olan İbn Receb el-Hanbelî, fıkıh, usûl, tefsir, kelam, ahlak ve tarih sahalarında eserler vermiş, bil-hassa Dimaşk ve Kudüs'te hicri VIII. Asırda Hanbelî mezhebinin önderliğini yapmıştır. Farklı alanlarda eserler vermiş olmasına rağmen onun esas ihtisas alanı Hadis ilmidir. Eserlerinin büyük çoğunluğu da matbudur.

Bu çalışmada İbn Receb el-Hanbelî'nin Hayatı, Yaşadığı zamanda siyasi, sosyal ve ilmî hayat, İlmî kişiliği, Hocaları, Öğrencileri ve Eserleri ele alınacaktır. Onu ilim dünyasına biraz daha tanıtmak istiyoruz.

Anahtar kelimeler: İbn Receb el-Hanbelî, Hadis, Tefsir, Fıkıh, Kelam Tabakât.

The Life Of Ibn Recep And His Works

Abstract

Ibn Recep, w ho was the leading authority in the field of Hadith, also gave works in Fakıh, Kalaam(the interpretation of holy book Qran). He also became the religious leader of Hanbeli (a division in Islam) in the 8th century in Jerusselam. Although he gave Works in a variety of areas, his specialized in Hadith. Most of his Works have been printed.

In this study, we will focus on Ibn Recep's life, his social and political perspectiues, his wisdom and Works and the era he lived. We want to have a close look at him in terms of his knowledge.

Key Words: Ibn Recep el-Hanbelî, Hadith, Tafsir, Canon law, Kalaam, Tabakât.

* Dr. Konya Türk Telekom Erol Güngör Sosyal Bilimler Lisesi

I.Hayati

1. Doğduğu, yetiştiği ve yaşadığı ortam

Abdurrahman b. Ahmed b. Receb b. el-Hasen b. Muhammed b. Mes'ûd es-Selâmi el-Bağdadî, ed-Dımaşkî, el-Hanbelî, Zeynüddin Ebû'l-Ferec, el-İmam, el-Hâfız, el-Mukrî, el-Muhaddis, el-Hucce, el-Fakih, ez-Zâhid¹ nisbe ve sıfatlarıyla anılan bir âlimdi.

Rabîulevvel 736'da (Kasım 1335) Bağdat'ta dünyaya gelmiştir.² Bazı kaynaklar İbn Receb'in doğumunu Rabîulevvel 706 (1306- 1307) olarak vermektedir.³ Doğduğu ay sebebiyle kendisine Receb lakabı verilmiş dedesine nisbetle İbn Receb diye tanınmıştır.⁴ 744 (1343) yılında babasıyla birlikte Dımaşk'a gitmiş⁵ ve orada İbn Nakîb (745/1345) ve Ahmed b. Abdülmü'min en-Nevevî'den (749/1349) icâzet almıştır. Sonra Mekke'ye giderek, Osman b. Yusuf'tan (756/1356) hadis dinlemiştir. Yine orada Muhammed b. İsmail el-Habbâz (756/1356), İbrahim b. Dâvûd el-Attâr (752/1352) ve Ebû'l-Haram Muhammed b. el-Kalanisî gibi muhad-dislerden hadis rivâyet etmiştir. Bir ara Mısır'a giderek orada Sadruddîn Ebû'l-Feth el-Meydûmî'den (754/1354) hadis dinlemiştir.⁶

"İbn Receb'in mezarını kazan kişi onun ölümü hakkında şu bilgileri nakletmektedir: "İbn Receb ölmeden birkaç gün önce bana geldi ve dedi ki: Bana burada –şu an medfûn bulunduğu yeri göstererek- bir mezar aç! Ben de onun istediği yerde bir mezar açtım. Mezar açma işi bitince mezarın içine girdi ve uzandı. Mezar hoşuna gitmişti ve "Bu güzel oldu" dedi. Mezarı kazan: Allah'a yemin ederim ki, konuşmamızdan birkaç

¹ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 428- 429; Suyûfî, *Tabakâtü'l-huffâz*, s.536; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI, 339- 340; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118; Müellifin hayatı, eserlerini tahkik edenler tarafından kitapların başında ayrıntılı bir şekilde yazılmıştır. Bakınız: *Letâifu'l-maârif*, s. 9- 19; *Bugyetü'l-insan fi vezâifi Ramazan*, s. 2; *et-Tahvîf mine'n-nâr*, s. 7- 8; *Kelimetü'l-İhlâs ve tahkiku ma'nahâ*, s. 9- 10; *el-Kavâid fi'l-Fıkı*, s. 7- 13; *Şerhu hadisi "Mâ zî'bâni câân"*, s. 8- 9; *ez-Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, s. 11- 51; *Fadlu ilmi's-selef ale'l-halef*, s. 17- 36.

² Suyûfî, *Tabakâtu'l-huffâz*, s. 536.

³ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429.

⁴ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI, 339

⁵ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339; Kehhâle, Ömer Rıza, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118.

⁶ İbn Hacer, *İnbâü'l-gumr*, III, 175; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339.

gün sonraydı, bir de baktım onun cenazesi getirildi ve onu oraya defnettik.”⁷

İbn Receb, Dımaşk'ta 795/1393 yılında ramazan ayında ölmüş ve Babû's-Sağîr kabristanına defnedilmiştir.⁸ Receb ayında öldüğünü söyleyenler de vardır.⁹

2. İbn Receb el-Hanbelî'nin yaşadığı çağda siyasi, sosyal ve ilmî hayat

Kaynaklarda İbn Receb el-Hanbelî'nin doğumundan önce İslâm dünyasında iki önemli olay meydana geldiği ifade edilmiştir:

Bunlardan birincisi, Çin'in kuzeyinden gelip 656/1258 yılında Bağdat'ı işgal ederek halifeyi ve âlimleri öldüren, Şam'ı yakıp yıkıp Mısır'ı tehdit eden Moğol¹⁰ istilâsı,

İkincisi, Hicri 490- 690 yılları arasında iki asır devam eden haçlı savaşları.¹¹

İbn Receb el-Hanbelî, hicrî sekizinci asrın son yarısında çocukluğu, gençliği ve ihtiyarlığının geçtiği Dımaşk'ta yaşadı. Bu dönemde Şam eyaleti el-Memâlikü'l-Bahriyye (Deniz Memlûklüleri) egemenliği altındaydı. Deniz Memlûklüleri, egemenliği hicri 647 yılında Kral Eyyûb'un vefâtından sonra Eyyûbi Devletinden devralmıştı.¹²

İbn Receb el-Hanbelî zamanında Suriye toplumu önemli iki kısma ayrılmıştır: Şehirli (Hâdıra) ve Köylü (Bâdiye).

⁷ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429.

⁸ Kehhâle, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118.

⁹ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429; Suyûtî, *Tabakatu'l-huffaz*, s.536.

¹⁰ Moğol diye tercüme ettiğimiz kelime metinde "tatar" kelimesidir. Gufeylî, Abdullah b. Süleyman, *İbn Receb el Hanbelî ve eseruhû fi akideti's-selef*, s. 32. "Tatar kelimesi, geniş anlamıyla asırlara göre farklı manalar kazanmıştır. Nitekim bu kelime, hicri II. asra (Milâdi VIII. asır) ait Türkçe Orhun kitâbelerinde iki tatar kabile topluluğunun ismi olarak geçmektedir. Yine Moğolların tamamına veya bazı Moğol kabilelerine de Tatar denilmiştir. Hicri VII. asırda (Milâdi XIII. asır), Moğol fetihleri sırasında gerek Çin'de, gerek İslam ülkelerinde, gerekse Rusya veya Batı Avrupa ülkeleri gibi uğradıkları her yerde Moğol fâtihterine Tatar ismi verilirdi." Bilgi için bk. Hasan, İbrahim Hasan, *İslam Tarihi* (Tercüme: İsmail Yiğit), V, 161.

¹¹ Gufeylî, Abdullah b. Süleyman, *İbn Receb el Hanbelî ve eseruhû fi akideti's-selef*, s. 32.

¹² Aliyyü's-Şîbî, Ali b. Abdülaziz, *Menhecü'l-Hâfız İbn Receb el Hanbelî fi'l-akide*, s. 34.

Şehirliiler: Dımaşk, Humus ve Haleb gibi büyük şehirlerde yaşıyorlardı. Şehirlerin banliyölerinde, ovalarında ve dağlarında; ticaret, zanâatkarlık, ziraatle uğraşan ve yerleşik hayatı benimsemiş insanlardı. Bunlar genellikle iktidar mücadelesi için meydana gelen ayaklanmalardan, kargaşa ve siyâsî çekişmelerden uzaktılar.

Her dönemde olduğu gibi bu dönemde de âlimler karanlıkları gideren ışık, sıkıntı anlarında insanların kendileriyle yollarını doğrulttuğu kişiler olmuşlardır. Çünkü onlar Allah'ı en iyi bilen, sıkıntı anlarında kalpleri daha uyanık ve daha sabırlı olan insanlardır. Halkı aydınlatmada Hâfız İbn Receb el-Hanbelî'nin katkısı da büyüktür. Öğüt verici etkili üslûbuyla halk ve aydınlar için yazdığı, *Letâifü'-maârif* isimli eserinde bunu görebiliriz.

İkinci kısım köylülerdir: Köylüler. Suriye'nin köylerinde ve Irak'la Suriye arasındaki yerlerde yerleşik hayatı yaşayan insanlardı. Köyler iktidar için proplemli ve insanların birbirlerine düştüğü bölgelerdi. Oralarda cehâlet şehirdekinden daha fazlaydı.

Şam eyâletinde dört mezhebin de sâlikleri vardı. Bu mezheplerden Şâfiî mezhebi hem yöneticiler hem de halk arasında yaygındı.

Âlimleri bu dönemde üç gruba ayırmak mümkündür:

1. Çoğunluğu oluşturan hadisçiler. İbn Receb el-Hanbelî onlardan biriydi.

2. Ehli Sünnet Kelamcılar. Bunlar, bu zamanda bulunan İslâmî fırkaların çoğunluğunu oluşturuyorlardı. Diğer gruplar ise Mu'tezile, Kerrâmiyye, Râfıza, Nusayriyye, Bâtiniyye gibi.

3. Sûfiler. Abdülkerim el-Kuşeyrî (465/1072) ve Ebû Hâmid el-Gazzâlî'nin (505/1111) görüşleriyle Eş'arî mezhebinin görüşlerinin bir arada olmasından oluşmuş bir gruptu. Bunlar itikadda Eş'arî, yaşantıda sûfi idiler. Sayı itibariyle kelamcılardan az değillerdi.¹³

II. İlmî Kişiliği

Hadis alanında zamanının otoritesi olan İbn Receb, fıkıh, usûl, tefsir, kelim, ahlak ve tarih sahalarında da eserler vermiş, bilhassa Dımaşk ve Kudüs'te Hanbelî mezhebinin önderliğini yapmıştır. "Takıyuddîn İbn Teymiye'nin (728/1328) görüşlerine uygun fetvâ verdiği için

¹³ Aliyyü's-Şibl, a.g.e., s. 39-42, 48-49.

baskılara maruz kalınca fetvâ vermekten vazgeçmiş, ancak bu defa da İbn Teymiye taraftarlarınınca eleştirilmiş, nihayet ömrünün sonuna doğru fetvâ vermeyi terk etmiştir."¹⁴

Eserlerinde diğer mezheplerin görüşlerine de yer vermesinden kendisinin mutaassıb bir Hanbelî olmadığı anlaşılmaktadır. Onun Hanbelî fıkhını çok iyi bildiğine en büyük delil, telif ettiği *el-Kavâidü'-fıkhıyye* adlı eseridir. İbnü'l-İmâd, bu eseri onun mezhebi konusundaki bilgisini göstermekte olduğunu şöyle ifade etmektedir: "İbn Receb'in *el-Kavâidü'-fıkhıyye* adlı eseri, onun Hanbelî mezhebini tam manasıyla bildiğini göstermektedir."¹⁵

İbnü'l-İmâd, İbn Receb hakkında "Şeyh, âlim, allâme, zâhid, kudve, bereke, hâfız, umde, sika, hucce"¹⁶ diyerek ondan övgüyle bahsetmiştir. Ömer Rıza Kehhâle ise onun hakkında "Muhaddis, hâfız, fakîh, usûlî ve müverrih"¹⁷ diyerek onun değişik alanlarda mâhir bir âlim olduğunu vurgulamaktadır.

Şihâbüddin İbn Hıccâ (816/1413), İbn Receb el-Hanbelî'nin hadis ilimlerine vukûfunu şöyle belirtmektedir: "Hadis ilimlerini çok iyi bildiği gibi, ılelü'l-hadis konusunda zamanının en iyisi idi."¹⁸ İbn Hacer ise *İnbâu'l-gumr* adlı eserinde "Hadis ricalinde, hadislerin illet ve tariklerinde, hadislerin mânâlarına vukûfunda mâhir birisi olduğunu."¹⁹ belirterek onun hadis bilgisini vurgulamaktadır.

İbn Receb el-Hanbelî halkın dilinde dolaşan günübürlük konularla fazla ilgilenmediği gibi, yöneticilere de rağbet etmezdi. Hocalık yaptığı Kasâayn'daki Sükkeriyye Medresesi'nde öğrenci yetiştirmekle²⁰ ve Ümevî Camii'nde vaaz vermekle meşguldü.²¹

1. Hocaları

İbn Receb el-Hanbelî'nin farklı eserlerden 42 hocasını tespit edebildik. Şüphesiz onları tam olarak tespit edebilmek zordur. Kendisinin

¹⁴ İbn Hacer, *İnbâu'l-gumr*, III, 176.

¹⁵ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339.

¹⁶ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339.

¹⁷ Kehhâle, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118.

¹⁸ İbn Hacer, *İnbâu'l-gumr*, III, 176; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339-340.

¹⁹ İbn Hacer, *İnbâu'l-gumr*, III, 176.

²⁰ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339.

²¹ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VII, 31.

veya öğrencilerinden birisinin bir meşyahası olmadığı sürece bunun zorluğu ortadadır. Tespit edebildiğimiz hocalarının alfabetik sıraya göre isimleri şöyledir:

1. Ebü'l-Abbâs Ahmed b. el-Hasen b. Abdillâh b. Ebî Amr Muhammed b. Ahmed b. Kudâmet el-Fakîh en-Nahvî el-Hanbelî (771/1370).²²

2. Şihâbüddin Ahmed b. Receb (Abdurrahman) b. el-Hasen b. Muhammed b. Ebü'l-Berakât el-Mukrî el-Bağdâdî el-Hanbelî (774/1373). İbn Receb el-Hanbelî'nin babasıdır.²³

3. Şihâbüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî es-Sâlihî (758/1357). el-Harîrî diye bilinir.²⁴

4. Şihâbüddin Ahmed b. Abdülkerim b. Ebî Bekir Ebü'l-Hasen el-Ba'î el-Hanbelî (777/1376).²⁵

5. Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Abdülhâdî b. Abdülhamîd b. Abdülhâdî el-Makdisî es-Sâlihî (752/1352). İbn Kudâme diye bilinir.²⁶

6. Cemâlüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ali b. Muhammed el-Bağdâdî el-Hanbelî (750/1350).²⁷

7. Kemalüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ömer b. Ahmed el-Mehdî el-Mısırî eş-Şâfiî (757/ 1356).²⁸

8. Şihâbüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Süleyman eş-Şîrâzî el-Bağdâdî el-Hanbelî (765/1364).²⁹

9. Şihâbüddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer b. Hüseyin es-Sâlihî el-Müsnid eş-Şîrazî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (771/1370).³⁰

²² *el-Müntekâ*, s. 156; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, I, 129; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 219.

²³ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 230.

²⁴ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 185.

²⁵ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, I, 188.

²⁶ *Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, III, 194.

²⁷ *el-Müntekâ*, s. 90; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 166.

²⁸ *el-Müntekâ*, s. 128; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 182.

²⁹ *el-Müntekâ*, s. 149; *Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile* (thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), V, 12.

³⁰ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 220.

10. Şihâbüddin Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. Ebü'z-Zehr b. Atıyye es-Sâlihî el-Hekkârî el-Hanbelî (760/1359).³¹

11. Nâsirüddin Ebü'l-Ferec Bişr b. İbrahim b. Mahmud b. Bişr el-Bâ'î el-Ba'lebekî el-Hanbelî (761/1360).³²

12. Safiyyüddin Ebü Abdullah el-Huseyin b. Bedrân b. Dâvûd el-Bağdadî (749/1349).³³

13. İzzüddin Ebü Ya'lâ Hamza b. Mûsâ b. Ahmed b. el-Hüseyin b. Bedrân (769/1368) İbn Şeyhi's-Selâmî diye bilinir.³⁴

14. Cemalüddin Ebü Süleymân Dâvûd b. İbrahim b. Dâvûd b. Yusuf b. Süleyman el-Attâr ed-Dımaşkî eş-Şâfî (752/1352).³⁵

15. Zeynep binti Ahmed b. Abdurrahim el-Makdisiyye (740/1340) Zeynep binti Kemâl diye meşhurdur. İbn Receb ondan Bağdat'ta hadis semâ etti.³⁶

16. Necmüddin Ebü'l-Mehâsin Süleyman b. Abdurrahman b. Ali b. Abdurrahman eş-Şeybânî en-Nehrumâvî el-Bağdadî el-Hanbelî (748/1348).³⁷

17. Zeynüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Ebü Bekir b. Eyyûb b. Sa'd b. Harir ed-Dımaşkî (769/1368). İbn Kayyim el-Cevziyye'nin kardeşidir.³⁸

18. Ebü Ahmed Abdurrahman b. Hasen b. Muhammed b. Ebü'l-Berakât el-Hanbelî (742/1342). İbn Receb el Hanbelî'nin dedesidir. İsmi Abdurrahman, receb ayında doğduğundan dolayı lakabı Receb'dir.³⁹

19. Şerefüddin Ebü Muhammed Abdürrahim b. Abdillâh b. Muhammed b. Ebü Bekir ez-Zerîrâtî el-Bağdâdî el-Hanbelî (741/1341).⁴⁰ İbn Receb ondan Bağdat'ta icâzet yoluyla işitti.

³¹ *el-Müntekâ*, s. 136; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 188.

³² *el-Müntekâ*, s. 138; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 190.

³³ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 162.

³⁴ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 214.

³⁵ *el-Müntekâ*, s. 106; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 185.

³⁶ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 209.

³⁷ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 248.

³⁸ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 434; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 216.

³⁹ *el-Müntekâ*, s. 29; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 434

⁴⁰ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 466

20. Tacüddin Abdullah b. Abdülmü'min b. el-Vecîh b. Abdillâh b. Ali b. el-Mübârek et-Tâcir el-Vâsîfî ed-Dımaşkî el-Mısrî (741/1341). İbn Receb, ondan Bağdat'ta hadis semâ etti.⁴¹

21. Takıyyüddin Ebû Muhammed Abdullah b. Muhammed b. İbrahim b. Nasr b. Fehd el-Makdisî es-Sâlihî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (761/1360). İbn Kayyim ed-Dıyâyye diye bilinir. İbn Receb, ondan Dımaşk'ta işitmiştir.⁴²

22. Safıyyüddin Ebû'l-Fedâil Abdülmü'min b. Abdülhâlik b. Abdillâh b. Ali b. Mes'ûd, el-Bağdadî el-Hanbelî (739/1339). İbn Receb, ondan Bağdat'ta icâzet yoluyla işitti.⁴³

23. Fahrüddin Osman b. Yusuf b. Ebû Bekir en-Nüveyrî el-Mekkî el-Mâlikî (756/1356). İbn Receb, ondan Mekke'de işitti.⁴⁴

24. Muhibbüddin Ebû'r-Rabî' Ali b. Abdüssamed b. Ahmed b. Abdülkâdir b. Ebû'l-Hasen el-Bağdadî el-Hanbelî (742/1342). İbn Receb, ondan Bağdat'ta icâzet yoluyla işitti.⁴⁵

25. Ebû Hafs Ömer b. Hasen b. Mezyed b. Ümeyle b. Cem'a b. İdân el-Merâğî el-Halebî el-Mizzî ed-Dımaşkî (778/1377). İbn Receb ondan Dımaşk'ta işitti.⁴⁶

26. Siracüddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Ömer el-Kazvîni el-Bağdadî eş-Şâfiî (750/1350).⁴⁷

27. Siracüddin Ebû Hafs Ömer b. Ali b. Mûsâ b. el-Halil el-Ezcî el-Bağdadî el-Hanbelî (749/1349). İbn Receb ondan Dımaşk'ta işitti.⁴⁸

28. Şemsüddin Ebû Abdullah Muhammed b. İbrahim b. Muhammed b. İsmâil es-Sâlihî el-Hanbelî (759/1358).⁴⁹

⁴¹ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 276

⁴² *el-Müntekâ*, s. 137; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 388; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 191.

⁴³ *Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, V, 77; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 32.

⁴⁴ *el-Müntekâ*, s. 125; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 67.

⁴⁵ *el-Müntekâ*, s. 36; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 132.

⁴⁶ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 235.

⁴⁷ *el-Müntekâ*, s. 86; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 256.

⁴⁸ *el-Müntekâ*, s. 75; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 256.

⁴⁹ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 187.

29. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekir b. İbrahim b. Abdurrahman eş-Dımaşkî eş-Şâfiî (745/1345). İbnü'n-Nakîb diye bilinir.⁵⁰

30. Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ebû Bekir b. Eyyûb b. Sa'd ez-Zürâî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (751/1351). İbn Kayyim el-Cevziye diye bilinir.⁵¹

31. Şemsüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. el-Hasen b. Abdillâh es-Sâlihî el-Makdisî el-Hanbelî (759/1358).⁵²

32. Tacüddin Muhammed b. Ahmed b. Ramazan b. Abdillâh el-Tarîfî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (758/1357).⁵³

33. Necmüddin Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Sâlim b. Berakât b. Sa'd b. Berakât b. Sa'd b. Kâmil b. Abdillâh b. Ömer el-Ensârî ed-Dımaşkî (756/1356). İbnü'l-Habbâz diye bilinir.⁵⁴

34. Nâsirüddin Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. Abdülâziz b. İsmâ b. Ebû Bekir el-Eyyûbî (756/1356). İbnü'l-Mülûk diye bilinir.⁵⁵

35. Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Abdülvehhâb b. Muhammed ed-Dımaşkî el-Esedî (782/1381).⁵⁶

36. Sadruddin Ebü'l-Kâsım Muhammed b. Ali b. Ebü'l-Feth b. İsmâ'ad el-Hanbelî (754/1354).⁵⁷

37. Sadruddin Ebü'l-Feth Muhammed b. Muhammed b. İbrahim b. Ebü'l-Kâsım el-Mısırî el-Meydûmî (754/1354).⁵⁸

38. Bedruddin Ebû Abdillâh Muhammed b. Muhammed b. Abdülülganî b. Abdillâh b. Ebû Nasr ed-Dımaşkî el-Hanbelî (756/1356). İbnü'l-Betâinî diye bilinir.⁵⁹

⁵⁰ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 19.

⁵¹ *el-Müntekâ*, s. 100-102; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 168.

⁵² *el-Müntekâ*, s. 134; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 187.

⁵³ *el-Müntekâ*, s. 132-133; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, III, 405; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 186.

⁵⁴ *el-Müntekâ*, s. 124-125; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 4; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 181.

⁵⁵ *el-Müntekâ*, s. 123; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 7.

⁵⁶ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 228.

⁵⁷ *el-Müntekâ*, s. 112; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 176; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 176.

⁵⁸ *el-Müntekâ*, s. 114; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 274.

⁵⁹ *el-Müntekâ*, s. 126; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 306; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 181.

39. Fethüddin Ebü'l-Haram Muhammed b. Muhammed b. Muhammed el-Kalanisî el-Hanbelî (765/1364).⁶⁰

40. Şemsüddin Ebü's-Senâ Mahmud b. Halîfe b. Muhammed b. el-Menbicî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (767/1366).⁶¹

41. Şemsüddin Ebü'l-Mehâsin Yusuf b. Yahya b. en-Nâsîh Abdurrahman b. Necm b. Abdülvehhâb b. Abdülvâhid es-Sâlihî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (751/1351). İbn Receb ondan Dımaşk'ta işitti. ⁶²

42. Cemâlüddin Ebü'l-Haccâc Yusuf b. Abdillâh b. el-Afîf el-Makdisî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (754/1354). İbn Receb ondan Dımaşk'ta işitti.⁶³

İbn Receb el-Hanbelî başta Dımaşk ve Bağdat olmak üzere Mekke, Mısır gibi farklı bölgelerdeki hocalardan dersler almıştır. Hocalarından en erken vefât eden Safiyyüddin Ebü'l-Fedâil Abdülmü'min b. Abdülhâlik b. Abdillâh b. Ali b. Mes'ûd'dur. 739/1339 yılında vefât etmiştir. İbn Receb ondan Bağdat'ta icâzet yoluyla işitmiştir. En son vefât eden hocası ise Muhammed b. Ömer b. Muhammed b. Abdülvehhâb b. Muhammed'dir. 782/1381 yılında Dımaşk'ta vefât etmiştir. Buna göre ilk önce vefât eden hocasıyla 4, en son vefât eden hocasıyla 46 yaşında karşılaşmış olmaktadır. Burada dikkatimizi çeken İbn Receb küçükken karşılaştığı hocalarından icâzet yoluyla işitmiş olmasıdır. Hocaları ağırlıklı olarak kendisi gibi Hanbelî olmak üzere, dört hocası Şafiî, bir hocası Mâlikîdir.

2. Öğrencileri

Şüphesiz bir kimsenin öğrencilerinin tespiti hocalarını tespitten daha zordur. İbn Receb el-Hanbelî'nin sadece 11 öğrencisini tespit edebildik. Bunların alfabetik sıraya göre isimleri şöyledir:

1. Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Ebû Bekir b. Ahmed b. Ali İsmail el-Hamavî el-Halebî el-Hanbelî (842/1439). İbnü'r-Ressâm diye bilinir.⁶⁴

⁶⁰ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, IV, 353; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 206.

⁶¹ *el-Müntekâ*, s. 153; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, V, 91.

⁶² *el-Müntekâ*, s. 102; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, V, 256.

⁶³ *el-Müntekâ*, s. 113; İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, V, 239; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 176.

⁶⁴ İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerât*, VII, 252.

2. Zeynüddin Ebü'l-Ferec Abdurrahman b. Süleyman b. Ebü'l-Kerem el-Makdisî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (844/ 1441). Ebü's-Şi'r diye bilinir.⁶⁵

3. Alâüddin Ali b. Muhammed b. Abbâs el-Ba'lî ed-Dımaşkî el-Hanbelî (803/1401). İbnü'l-Lahhâm diye bilinir.⁶⁶

4. el-Kâdî Alâüddin Ebü'l-Hasen Ali b. Mahmud b. Ebû Bekr el-Hanbelî (828/1425).⁶⁷

5. Sirâcüddin Ebû Hafs Ömer b. Ebü'l-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed b. Abdillâh el-Ensârî el-Endülüsi (804/1402). İbnü'l-Mulakkın diye bilinir.⁶⁸

6. Şemsüddin Muhammed b. Ahmed b. Saîd el-Makdisî el-Hanbelî (855/1452).⁶⁹

7. Şemsüddin Ebü'l-Meâlî Muhammed b. Ahmed el-Hanbelî (825/1422).⁷⁰

8. İzzüddin Muhammed b. Bahaüddin Ali b. İzzüddin Abdurrahman b. Muhammed el-Makdisî el-Hanbelî (820/1418).⁷¹

9. Şemsüddin Muhammed b. Hâlid b. Mûsâ el-Hımısi, (830/1427) İbnü'z-Zehra diye bilinir.⁷²

10. Muhammed b. Hâlil b. Muhammed b. Tûgân ed-Dımaşkî el-Hariri el-Hanbelî (803/1401).⁷³

11. Şemsüddin Ebû Abdullâh Muhammed b. Muhammed b. Ubâde es-Sa'dî el-Ensârî el-Hanbelî (820/1418).⁷⁴

⁶⁵ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 253.

⁶⁶ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 31.

⁶⁷ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 185.

⁶⁸ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 44.

⁶⁹ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 286.

⁷⁰ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 171.

⁷¹ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 147.

⁷² İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 195.

⁷³ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 35.

⁷⁴ İbnü'l-İmâd, a.g.e., VII, 148.

3. Eserleri

İbn Receb el-Hanbelî hadis, fıkıh, kelim, siyer, tarih, biyografi gibi olmak üzere birçok alanda eserler vermiştir. Eserleri hakkında bilgi, kendisinden sonraki biyografi kitaplarında ve hemen hemen neşredilen bütün eserlerinin giriş kısmında bulunabilir.

Onun yaşadığı dönemde İslam dünyasındaki kütüphanelerin farklı zamanlarda yakılması, taşınması, yağmalanması gibi sebeplerle İbn Receb el-Hanbelî'nin eserleri çok farklı kütüphanelere dağılmıştır. Eserlerinin farklı kütüphanelerde olması onların hepsine kolayca ulaşmayı zorlaştırmaktadır.

Yaklaşık altmış civarında eseri olduğu tahmin edilmektedir. Bazıları daha az⁷⁵ bazıları ise daha çok olduğunu söyler.⁷⁶ İslam Ansiklopedisinde İbn Receb Maddesini yazan Cengiz Kallek; fıkıhla ilgili 12; biyografi ve tarihle ilgili 3; hadisle ilgili 21; akâid-kelamla ilgili 5; tefsirle ilgili 4; diğer eserleri başlığı altında da 7 eser olmak üzere toplamda 52 eserden bahsetmiştir. Aslında bazı kitapların içeriği bakış açısıyla da ilişkilidir. Mesela, *Letâifü'l-Maârif* adlı eseri Cengiz Kallek fıkıh eserlerinden saymıştır. Biz ise onu ahlak ve vaaz eserleri kategorisinde değerlendirdik. Bizim tespitlerimize göre ise dağılım şöyledir: Tefsirle 3; hadis 21; fıkıh 9; kelim 2; rical ve tabakat 4; ahlak ve vaaz 11 olmak üzere toplam 50'dir. Mahtut olanlar başlığı altında saydığımız 2; kayıp ve ulaşamadığımız 11 ve ona âdiyeti belli olmayan 4 eseri de dâhil edersek toplam 67 eserinden bahsedilebilir.

Sayının belirlenmesinde İbn Receb el-Hanbelî'ye ait olup olmadığı tespit edilemeyen eserler etkili olmuştur. Bazı eserleri de kayıptır. Bu da sayıyı etkilemektedir. Ayrıca birkaç varağı bir eser olarak sayanlar olduğu gibi, bazı eserlerinin bölümleri ayrıca basılmış, bunu ayrı bir eser olarak değerlendirip sayıyı artıranlar da olmuştur.

⁷⁵ *el-Kavâid fi'l-Fıkıh*, s. 8- 11. Neşredeni "Giriş" kısmında 49 eseri saymıştır. Listede mükerrerler olduğu gibi İbn Receb'e aidiyeti ispat edilememiş eserler de vardır.

⁷⁶ Gufeyli, *İbn Receb el-Hanbelî ve eserulu fi akideti's-selef*, s. 110- 122. İbn Receb el-Hanbelî'nin 67 eserini saymıştır. Aliyyü's-Şibl, *Menhecü'l-Hafız İbn Receb el-Hanbelî fi'l-Akide*, s.125- 165. İbn Receb el-Hanbelî'nin 69 eserini saymıştır; *ez-Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, s. 42- 51. Eserin "Giriş" kısmında neşreden 76 eserini saymıştır. İbn Receb'in dört eseri hakkında da "diğer kitaplarından bölüm veya ona aidiyeti belli değil", denmiştir.

3.1. Matbû olanlar

3.1.1. Tefsir

1. *Tefsîru sûreti'l-İhlâs*.⁷⁷ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

2. *Tefsîru sûreti'n-Nasr*.⁷⁸ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

3. *Ravâiu't-tefsîr el-câmi' li't-tefsîri'l- imâm İbn Receb el-Hanbelî*, Ebû Muâz Tarık b. Avnullah b. Muhammed tarafından (Riyad, 1422/2001) neşredilmiştir.

3.1.2. Hadis

1. *Fethu'l-bâri alâ Sahîhi'l-Buhârî*.⁷⁹ Eser, Ebû Muaz Tarık b. Avnullah b. Muhammed tarafından tahkik edilmiştir. İmam Buhârî'nin *Sahîh*'inin 'Kitâbu'l-Cenâiz' bölümüne kadar olan kısmının şerhidir. Hadislerin şerhinde Hanbelî Mezhebi'nin görüşleri esas alınmakla beraber, zaman zaman farklı mezhep görüşlerini kendi mezhebinin görüşüne tercih ettiği olmuştur. Bu kitabın kitabü'l-İman bölümü Muhammed b. Riyâd el-Ahmed tahkikiyle *Şerhu kitabü'l-İman min Sahîhi'l-imami'l-Buhârî* adıyla (Beyrut, 1926/2005) basılmıştır.

2. *Şerhu İleli't-Tirmizî*⁸⁰ Eser Nureddin İtr tarafından tahkik edilmiş, (Dımaşk, 1429/2008) "Daru'l-Beyrûtî" tarafından iki cilt olarak basılmıştır.

3. *Câmiu'l-ulûm ve'l-hikem fi şerhi hamsîne hadîsen min cevâmii'l-kelim*. Eser isminden de anlaşılacağı gibi cevâmiu'l-kelim (kısa sözle çok anlam ifade etmek) ile ilgili elli hadisi şerhetmiştir. Nevevî'nin kırk iki hadis ihtiva eden *el-Erbaîn* adlı mecmuasının elliye tamamlanarak yapılmış şerhidir. Tahkikli ve tahkiksiz baskıları vardır. Eser Şuayb el-Arnaûd ve İbrahim Bâcis tarafından tahkik edilmiş, (Beyrut, 1417/1997) "Muessese-

⁷⁷ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

⁷⁸ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

⁷⁹ İbn Hacer, *ed-Dürreru'l-kâmine*, II, 429; İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; Suyûtî, *Tabakatu'l-huffâz*, s.536; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI, 339; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

⁸⁰ Suyûtî, *Tabakatu'l-huffâz*, s. 536.

tü'r-Risâle" tarafından basılmıştır. Tahkiksiz baskısı (Beyrut, 1424/2003) "Muessesetü'l- Kütübi's-Sekâfiye" tarafından basılmıştır. Tahkikli baskısının Türkçeye tercümesi de yapılmıştır. İbn Receb el-Hanbelî'nin bu eserindeki hadisçiliği üzerine yüksek lisans tezi (KTÜ, SBL, 2006) yapılmıştır.

4. *İhtiyârü'l-evlâ fi şerhi hadîsi ihtisâmî'l-melei'l-a'lâ*.⁸¹ Bu kitab farklı kişiler tarafından tahkik ve tashih edilerek basılmıştır. Bunlardan bazıları sunlardır; Hüseyin el-Cemel tarafından tahkik ve tahrîç edileni "Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye" tarafından; Tâhâ Yusuf tarafından tahkik edilen (Kahire, 1961) "Mektebetü Ensârî's-Sünneti'l-Muhammediye" tarafından; Casim el-Fuheyd ed-Devserî tarafından tahkik edileni (Kuveyt, 1985) "Mektebetü Darü'l-Aksâ" tarafından; Beşir Muhammed Uyûn tarafından tahkik edileni (Dımaşk, 1430/2009) "Mektebetü Dârü'l-Beyân" tarafından basılmıştır. Ayrıca, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire, 1425/2004) basılmıştır.

5. *İhtasar finâ ruviye an ehli'l-ma'rife ve'l-hakâik fi maâlimi'z-zâlim ve's-sârik*. Bu eser, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde *Muhtasar fi muâmelati'z-zâlim ve's-sârik* adıyla (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

6. *el-Mahacce fi seyri'd-dülce*. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1425/2004) basılmıştır.

7. *Şerhu hadîsi: "Ma zi'bâni câi'âni ursilâ veya Zemmü'l-mâl ve'l-câh"*⁸² Adından da anlaşılacağı gibi Tirmizî'nin *Sahîh*'inde rivâyet ettiği *Ma zi'bâni câi'âni ursilâ fi ğanemin* hadisinin şerhidir. "Dâru's-Selefiyye" (Kuveyt, 1401/1981, 1. Basım ve 1404/1984, 2. Basım) tarafından basılmıştır. Ayrıca Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

8. *Şerhu hadîsi Ebi'd-Derdâ: "Men seleke tarîkan yeltemisü fihî ilmen."* Eser, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde *Verasetü'l-enbiyâ şerhu hadîsi: "Ebi'd-Derdâ"* ismiyle (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

⁸¹İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

⁸²İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s.51

9. *Gâyetü'n-nef' fi şerhi hadisi: "Temsîli'l-mü'min bi hâmeti'z-zer."*⁸³ Mü'minin taze ekin gibi olması dolayısıyla sıkıntılar karşısında yıkılmayıp sadece eğildiğini belirten hadisin şerhidir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

10. *Keşfu'l-kürbe fi vasfi hâli ehli'l-gurbe.*⁸⁴ "Bedeel İslâmî garîben..." hadisinin şerhidir. Yüsrâ Abdülğani el-Büşrâ'nın tahkikiyle (Kahire, trs.) ve Muhammed Ahmed Abdülaziz tahkikiyle (Kahire, trs.) basılmıştır. Ayrıca Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

11. *Şerhu Sahîhi't-Tirmizî/Şerhu't-Tirmizî veya Bedi'*⁸⁵ Timurlenk komutasında Moğolların hicrî 803 yılında Şam'a girdiklerinde Dımaşk'ta yandı. Bu eserden ancak on yaprak kaldı, o da "Kitâbu'l-Libâs" bölümüdür.⁸⁶

12. *Nûru'l-iktibâs fi mişkâti vasiyyetin-Nebî li İbn Abbâs.*⁸⁷ Bu kitap; "ihfazillâhe yahfazke..." hadisinin serhidir. Eser Beşîr Muhammed Uyûn tarafından tahkik edilmiş olup, (Tâif, 1991) "Mektebetü'l-Müeyyid" ve (Dımaşk, 1430/2009) "Mektebetü Dâru'l-Beyân" tarafından basılmıştır. Ayrıca Muhammed b. Nasir el-'Ucmî tarafından tahkik edilmiş (Kuveyt, 1986) "Darü'l-Aksâ" tarafından basılmıştır. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

13. *Şerhu hadîsi Ammâr b. Yâsir: "Allâhümme bi ilmike'l-ğayb"*⁸⁸ Eser, Ebû Abdurrahman İbrahim b. Muhammed el-Urf tarafından tahkik edilerek (Riyad, 1408/1987) basılmıştır. Ayrıca Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kâhire, 1424/2003) basılmıştır.

⁸³ İbnü'l-Mibred, *el-Ceher*, s. 50.

⁸⁴ İbnü'l-Mibred, *el-Ceher*, s. 50; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

⁸⁵ İbn Hacer, *ed-Dürrü'l-kâmine*, II, 429; İbnü'l-Mibred, *el-Ceherü'l-Munaddad*, s. 50; Suyûtî, *Tabakatü'l-huffâz*, s.536; İbnü'l-İmâd el-Hanbelî, *Şezerâtü'z-zeheb*, VI, 339; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 475; Kehhâle, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118.

⁸⁶ *el-Kavûid fi'l-Fikh*, s. 7- 8, (Neşredenin Girişi).

⁸⁷ İbnü'l-Mibred, *el-Ceher*, s.50; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

⁸⁸ İbnü'l-Mibred, *el-Ceher*, s.50.

14. Şerhu hadisi "Meselü'l-İslâm" veya "Mes'eletü'l-İslâm."⁸⁹ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

15. Şerhu hadîsi: "Lebbeyk Allâhümme lebbeyk."⁹⁰ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kâhire, 1424/2003) basılmıştır.

16. Şerhu hadîsi "İnne ağbata evliyâ ındî"⁹¹ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire 1424/2003) basılmıştır.

17. Tesliyetü nüfûsi'n-nisâ ve'r-ricâl inde fakdi'l-atfâl.⁹² Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

18. Şerhu hadisi Şeddâd b. Evs: "İzâ keneze'n-nâsu'z-zehebe ve'l-fidda". Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

19. Şerhu hadîsi: "Yetbeu'l-meyyite selâs" Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

20. Sadakatü's-sırr ve fadhîhâ. Sadakanın gizli ve açık verilmesiyle ilgili rivâyetleri değerlendirdiği eseri üç sayfadır. Bu risâle müellifin ulaşılabildiğimiz en kısa risâlesidir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

21. el-Bişâratü'l-uzmâ li'l-mü'min "bi enne hazzahû mine'n-nâri'l-hummâ".⁹³ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

⁸⁹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

⁹⁰ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s.50.

⁹¹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

⁹² İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

⁹³ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; İbn Humeyd, *es-Sühubü'l-vâbile*, II, 476.

3.1.3. Fıkıh

1. *Ahkâmu'l-havâtim ve mâ yetealluku bihâ* veya *Havâtim*.⁹⁴ Ebû'l-Fidâ Abdullah el-Kâdî'nin tahkikiyle (Beyrut, 1405/1985); Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire 1425/2004) basılmıştır.

2. *el-İstihrac li-ahkami'l-harac*. Abdullah es-Sıddîk tarafından tahkik edilmiş, 1934 yılında Kahire'de "Matbaatü'l-İslamiyye" ve 1982 yılında Beyrut'ta "Dâru'l-Hadâse" tarafından önceki basımdan kopya yapılarak yeniden basılmıştır.⁹⁵

3. *Kâide: Gammu hilâli zilhicce*.⁹⁶ Veya *Risâle fi ru'yeti hilâli zilhicce* adıyla Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

4. *Kavâid fi'l-fıkh* diye bilinen *Takrîru'l-kavâid ve Tahrîru'l-fevâid*.⁹⁷ Eser İyâz b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysî tarafından tahkik edilmiş ve (Mısır, 1352/1933) basılmıştır. Eser aynı zamanda *Kavâid fi'l-fıkhı'l-İslâmi* adıyla da basılmıştır.

5. *el-Kavlü's-savâb fi tezvici ümmühâti evlâdi'l-gıyâb*.⁹⁸ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

6. *er-Red alâ men ittebea ğayre'l-mezâhibi'l-erbea*.⁹⁹ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

7. *Vucûbu ihrâci'z-zekât ala'l-fevr*. Zekatın bekletilmeden verilmesinin faziletine dair bir risâledir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kâhire, 1424/2003) basılmıştır.

⁹⁴ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51.

⁹⁵ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51; Sâlihî, Muhammed İsâ, *el-Mu'cemü's-şâmîle li't-türâsi'l-Arabî*, III, 37.

⁹⁶ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s.51.

⁹⁷ İbn Hacer, *ed-Düneru'l-kâmine*, II, 429; İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 475; Kehhâle, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118

⁹⁸ İbn Humejd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

⁹⁹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50- 51.

8. *el-Ehâdis ve'l-âsâru'l-mutezâide fi enne talâki's-selâse vâhîde*. "Matbatü'l-Seneti'l-Muhammediyye" tarafından (Mısır 1953) basılmıştır.¹⁰⁰

9. *Nüzhetü'l-esmâ' fi mes'eleti's-simâ*.¹⁰¹ Mûsikinin dini hükmüyle ilgilidir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

3.1.4. Kelam

1. *Cemû'r-Rusûli kâne dînühümü'l-İslâm*. Abdullah Ulvân'ın tahki-kiyle (Tanta, 1411/1991) basılmıştır. Ayrıca eser, *Mukaddime teştemilü alâ enne cemâ'r-Rusûli kâne dînühümü'l-İslâm* adıyla Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de (Kahire, 1425/2004) basılmıştır.

2. *Kelimetü'l-ihlâs ve tahkiku ma'nâhâ*. Bu eser, Muhammed Zahîr es-Sâvîs'in teşvikiyle (Dımaşk, 1961) "Mektebü'l-İslâmî" matbaasında basılmıştır. Ayrıca Beşir Muhammed Uyûn tarafından da tahkik edilmiş (Şam, 1430/2009) "Mektebetü Dârü'l-Beyân" tarafından basılmıştır. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde de *Tevhid* adıyla (Kahire, 1424/2003) basılmıştır. Bu eserin "Tevhid Yayınları" tarafından *Tevhid* adıyla Hüseyin Maden tarafından (İstanbul, 1998) Türkçe'ye tercümesi yapılmıştır.

3.1.5. Rical ve Tabakat

1. *Hmâyetü's-Şâm bi men fihâ mine'l-a'lâm*.¹⁰² Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

2. *ez-Zeyl alâ Tabakâti'l-Hanâbile*.¹⁰³ Eser Abdurrahman b. Süleyman b. Muhammed el-Useymin tarafından tahkik edilmiştir. İbn Ebû Ya'lâ'ya ait *Tabakâti'l-Hanâbile*'nin zeyli olup hicri 750 yılına kadar vefât eden Hanbelî âlimlerini, hayatlarını anlatmaktadır.

3. *Muhtasaru sîreti Ömer b. Abdulaziz*. Bu eser, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-*

¹⁰⁰ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; Gufeylî, *İbn Receb el-Hanbelî ve eserüh fi akîdeti's-selef*, s. 112.

¹⁰¹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

¹⁰² İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

¹⁰³ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429; Suyûtî, *Tabakatu'l-huffâz*, s.536; İbn İmad el-Hanbelî, *Şezerât*, VI, 339; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 475; Kehhâle, *Mucemu'l-müellifin*, V, 118.

Hanbelî'nin içinde *Sîretü Abdülmelik b. Ömer b. Abdülaziz* risâlesinin sonunda ilave bir risâle olarak (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

4. *Sîretü Abdülmelik b. Ömer b. Abdülaziz*. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî'nin* içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

3.1.6. Ahlak ve Vaaz

1. *İstinşâku nesîmü'l-üns min nefehâtı riyâzi'l-kuds*.¹⁰⁴ Allah sevgisinin gerekleri ve sonuçları incelenmektedir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî'nin* içinde (Kahire, 1425/2004) basılmıştır.

2. *Letâifu'l-maârif fî mâ li mevâsimi'l-âmi mine'l vezâif*.¹⁰⁵ İbn Receb el-Hanbelî'nin en fazla baskısı yapılan eserlerinden birisidir. Yâsin Muhammed Sevvâs'ın tahkikli baskısı (Dımaşk-Beyrut, 1427/2006) yaygındır. Ayrıca eserin ramazan ayı ile ilgili bölümü, *Bugyetü'l-insan fi vezâifi ramazan* adıyla Dımaşk'ta müstakil bir eser olarak da basılmıştır.

3. *et-Tahvîf mine'n-nâr ve't-ta'rîf bi hâli dâri'l-bevâr. Sıfatü'n-nâr ve't-tahzîr min dâri'l-bevâr*¹⁰⁶ yahut *Sıfatü'n-nâr ve sıfatü'l-cenne*¹⁰⁷ adlarıyla farklı baskıları yapılmıştır. Otuz bab başlığında farklı konuları incelemiştir. Besir Muhammed Uyûn tarafından tahkik edilmiş (Dımaşk, 1979) "Mektebetü Dârü'l-Beyân"; (Beyrut, 1988/1408) "Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye" tarafından basılmıştır.¹⁰⁸ Ebû Muâz Eymen b. Ârif ed-Dımaşkî tarafından tahkik edilene (Kahire, 1413/1992) "Mektebetü's-Sünne" tarafından basılmıştır. Ayrıca, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî'nin* içinde de (Kahire, 1425/2004) basılmıştır.

4. *Fark beyne'n-nasîha ve't-ta'yîr*.¹⁰⁹ Emr bi'l-ma'rûf konusunu ele alan bir risâledir. Ayrıca isminden de anlaşılacağı gibi nasihat ve ayıpla-

¹⁰⁴ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476; Kehhâle, *Mucemu'l-nüellifin*, V, 118.

¹⁰⁵ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429; İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50; İbn İmad el-Hanbelî, *Şezerâtü'l-z-zehab*, VI, 339; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 475; Kehhâle, *Mucemu'l-nüellifin*, V, 118.

¹⁰⁶ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, 2/476.

¹⁰⁷ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51.

¹⁰⁸ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51.

¹⁰⁹ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

ma arasındaki farkı da anlatmaktadır. Necm Abdurrahman Halef'in tahkikiyle (Beyrut, 1405/1985) basılmıştır. Ayrıca, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

5. *Fadlu ilmi's-selef alâ ilmi'l-halef*. Eser Mervân Atıyye tarafından tahkik edilmiş "Dâru'l-Hicre" matbaasında (Beyrut, 1409/1989) basılmıştır. Ayrıca, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

6. *el-Hikemü'l-cedîra bi'l-İzâati min kaolî'n-Nebîy: "Buştü bi's-seyff beyne yedeyi's-sâa."* Eser, Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

7. *Ahvâlî'l-kubûr ve ahvâlî ehlihâ ile'n-nüşûr*.¹¹⁰ Beşir Muhammed Uyûn tarafından tahkik edilmiş, ilk baskısı (Dımaşk, 1414/1994) "Mektebetü Dâru'l-Beyân" ve Riyad'da "Mektebetü'l-Müeyyed" tarafından basılmıştır. Eseri on üç baba, her babı da fasıllara (bölümlere) ayırarak, kabir ve kabir ehli ile ilgili konuları âyet ve hadisler ışığında incelemiştir.

8. *el-Kelâm alâ kaolihî teâlâ: "İnnemâ yehşellahe min ibâdihî'l-ulemâ."* Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

9. *Zemmü Kasveti'l-Kalb*. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmû' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır. Cengiz Kallek bu risâle ile *Şerhu hadisi Şeddâd b. Evs: "İzâ keneze'n-nâsu'z-zehebe ve'l-fidda"* yı aynı eser olarak değerlendirmiştir; fakat bunlar ayrı ayrı eserlerdir.

10. *Zemmü'l-hamr ve şâribihâ*.¹¹¹ Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî*'nin içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

11. *ez-Züllü ve'l-inkısâr li'l-Azîzi'l-Cebbâr*. Allah için kalbin incelenmesi ve huşunun işlendiği bir risâledir. Ebû Mus'ab Tal'at b. Fuâd el-

¹¹⁰ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51.

¹¹¹ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-Vâbile*, II, 476.

Hulvânî'nin tahkikiyle *Mecmu' Resâil el-Hâfız İbn Receb el-Hanbelî'nin* içinde (Kahire, 1424/2003) basılmıştır.

3.2. Mahtut olanlar

İbn Receb el-Hanbelî'nin birçok eseri matbudur. Yazma eserler başlığı altında onun eserlerinden bulunduğu kütüphanesi ve numarası belirli olanları vereceğiz.

1. *İhtiyâru'l-eberr siretü Ebî Bekr ve Ömer*. Berlin Kütüphanesinde 9690 numarada kayıtlıdır. İbn Receb'e âit olduğunda tereddütler vardır.¹¹²

2. *el-İstignâ bi'l-Kur'ân fi tahsili'l-ilmî ve'l-imân*. İslam Üniversitesi yazma eserler kütüphanesinde 2206 numarada kayıtlıdır.¹¹³

3.3. Kayıp veya ulaşamadığımız eserleri

Burada, İbn Receb el-Hanbelî'ye ait olduğu kaynaklarda belirtildiği halde, basım yeri ve yazma nüshalarına ve tarihine ulaşamadığımız eserler verilecektir:

1. *İzâletü's-şenâa ani's-salât ba'de'n-nidâi yevmi'l-cümüa*.¹¹⁴

2. *el-İstitân fimâ ya'tesümü bihi'l-abd mine's-şeytân*.¹¹⁵ İbn Receb'e âit olduğunda tereddütler vardır.¹¹⁶

3. *İ'râbu Ümmi'l-Kitâb*.¹¹⁷

4. *İ'râbu'l-Besmele*.¹¹⁸

7. *el-İzâh ve'l-Beyân fi talakı'l-gadbân*.¹¹⁹

5. *Tefsiru Sûreti'l-Fâtıha*.¹²⁰

6. *Kitâbü's-Selib*.¹²¹

¹¹² *el-Kavâid fi'l-Fıkh*, s. 8, (Neşredenin Girişi).

¹¹³ Gufeylî, *İbn Receb el-Hanbelî ve eseruhû fi akâdeti's-selef*, s. 113.

¹¹⁴ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s.50.

¹¹⁵ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

¹¹⁶ *el-Kavâid fi'l-Fıkh*, s.8, (Neşredenin Girişi).

¹¹⁷ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

¹¹⁸ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

¹¹⁹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 51.

¹²⁰ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

¹²¹ İbnü'l-Mibred, *el-Cevher*, s. 50.

7. *Şerhu'l-Muharrer*.¹²² İbn Receb el-Hanbelî'nin bu eserini kayıp eserlerinden sayanlar da vardır.¹²³

8. *el-Kesf ve'l-beyân an hakikati'n-nüzûr ve'l-eymân*.¹²⁴

9. *Mes'eletü's-salât yevme'l-cümüia ba'de'z-zevâl ve kable's-salât*.¹²⁵

10. *Menâfiu'l-İmam Ahmed*.¹²⁶

11. *Vak'atü Bedr*.¹²⁷

3.4. İbn Receb el- Hanbelî'nin eseri olmadığı halde ona nisbet edilen kitaplar:¹²⁸

1. *Fazîletü şehri receb*. Bu eser Molla Ali el-Kârî'ye aittir. Bağdat'ta Vakıflar Kütüphanesi'nde 2/13803 numarada kayıtlıdır.

2. *Şuabü'l-İmân*. Bu eser el-Makrizî'nin "*Muhtasar Şuabi'l-İmân*" ıdır. Bağdat'ta Vakıflar Kütüphanesinde 26/4767 numarada kayıtlıdır.

3. *Ehâdis haule hedmi'l-kubâb ve'l-binâyâ elletü ale'l-kubûr*. Bu eser Muhammed b. Abdulvahhâb'ın öğrencilerinden birisine aittir. Riyad Üniversitesi kütüphanesinde 9/3413 numarada kayıtlıdır.

4. *Meşîha veya Meşyaha* Müfide*.¹²⁹

İbn Receb'e aidiyeti ve kayıp olup olmaması bakımından en fazla tartışılan eserdir. İbn Receb el-Hanbelî'ye âidiyeti konusunda İbn Hacer "*ed-Dürerü'l-Kâmine*" isimli eserinde ona âittir demiş olsa da, bu eser İbn Receb'in babasına aittir,¹³⁰ diyenler olduğu gibi, Meşîha adlı bir eseri İbn Receb el-Hanbelî'nin kayıp eserlerinden sayanlar da vardır.¹³¹ O zaman bu iki görüşü şöyle birleştirebiliriz: *Meşîha* ismiyle hem babasının hemde İbn Receb el-Hanbelî'nin eseri vardır, çünkü İbnü'l-İmâd, "İbn Receb

¹²² İbnü'l-Mibred, *el-Ceher*, s. 51.

¹²³ *el-Kavâid fi'l-Fıkh*, s.8 (Neşredenin Girişi).

¹²⁴ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

¹²⁵ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 476.

¹²⁶ İbnü'l-Mibred, *el-Ceheru'l-Munaddad*, s. 51.

¹²⁷ İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-Vâbile*, II, 476.

¹²⁸ *el-Kavâid fi'l-Fıkh*, s. 8, (Neşredenin Girişi).

*Meşîha veya Meşyaha: Bir kimsenin, içinde kendilerinden hadis almış olduğu hocalarını topladığı kitabı. Bk. Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, s. 179.

¹²⁹ İbn Hacer, *ed-Düreru'l-kâmine*, II, 429; İbn Humeyd, *es-Sühübü'l-vâbile*, II, 475; Kettânî, *Hadis Literatürü*, s. 302.

¹³⁰ *ez-Zeyl alâ tabakâti'l-Hanâbile*, s. 50- 51, (Neşredenin Girişi).

¹³¹ *el-Kavâid fi'l-Fıkh*, s. 8, (Neşredenin Girişi).

Meşîha'sında bu hocasından bahsetti" demektedir.¹³² İbn Receb el-Hanbelî'nin kendi *Meşîha*'sı kayıptır. Babası Ebü'l-Abbâs Ahmed b. Receb el-Hanbelî'nin *Meşîha*'sı oğlu İbn Receb tarafından nakledilmiştir. İbn Receb, babasının *Meşîha*'sından seçmeler yapmış ve hicrî 741- 769 yılları arasında vefât etmiş 249 kişinin biyografisini vermiştir. Bu eser Ebû Yahya Abdullah el-Kenderî tarafından (Kuveyt, 1426/2006) *el-Müntekâ min Mu'cemi şüyûhu Şihâbiddin Ebi'l-Abbâs Ahmed b. Receb el-Hanbelî* adıyla neşredilmiştir.

SONUÇ

Hadis ilminde zamanunun otoritesi olan İbn Receb el-Hanbelî, fıkıh, usûl, tefsir, kelim, ahlak ve tarih sahalarında eserler vermiş, bilhassa Dımaşk ve Kudüs'te hicri VIII. Asırda Hanbelî mezhebinin önderliğini yapmıştır. Farklı alanlarda eserler vermiş olmasına rağmen onun esas ihtisas alanı Hadis ilmidir. Nitekim temel eserlerini bu alanda vermiştir. Hadise dâir çalışmaları eserlerin içinde sayı olarak da çoğunluğu oluşturmaktadır.

İbn Receb el-Hanbelî'nin farklı eserlerden 42 hocasını tespit edebildik. Kendisinin veya öğrencilerinden birisinin bir meşyahası olmadığı sürece bunun zorluğu ortadadır. İbn Receb el-Hanbelî'nin sadece 11 öğrencisini tespit edebildik. Şüphesiz bir kimsenin öğrencilerinin tespiti hocalarını tespitten daha zordur.

İbn Receb, farklı alanlarda eserler vermiştir. Eserlerinin büyük bir çoğunluğu matbûdur. Matbû olan 50 eserine ulaştık ve bunları çalışmamız aşamasında inceledik. Ayrıca kaynaklarda geçip de ulaşamadığımız veya kendisine aidiyeti belli olmayan eserler de vardır.

Bizim tespitlerimize göre eserlerinin dağılımı şöyledir: Tefsirle 3; hadis 21; fıkıh 9; kelim 2; rical ve tabakat 4; ahlak ve vaaz 11 olmak üzere toplam 50'dir. Yazma eserler başlığı altında saydığımız 2; kayıp ve ulaşamadığımız 11 ve ona âidiyeti belli olmayan 4 eseri de dâhil edersek toplam 67 eserinden bahsedilebilir.

Sayının belirlenmesinde İbn Receb el-Hanbelî'ye ait olup olmadığı tespit edilemeyen eserler etkili olmuştur. Bazı eserleri de kayıptır. Bu da

¹³² İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab*, VI, 216.

sayıyı etkilemektedir. Ayrıca birkaç varacağı bir eser olarak sayanlar olduğu gibi, bazı eserlerinin bölümleri ayrıca basılmış, bunu ayrı bir eser olarak değerlendirip sayıyı artıranlar da olmuştur.

İbn Receb el-Hanbelî ve eserleri, Türkiye’de fazla tanınmamaktadır. Onun gerek ilmî yönü gerekse eserleri üzerinde yapılacak çalışmaların bilgi ve anlayışımıza yeni ufuklar açacağı muhakkaktır.

KAYNAKÇA

Aliyyü’ş-şibl, Ali b. Abdulaziz, *Menhecü İbn Receb el-Hanbelî fi akideti’s-selef*, Dâru’l-Âsime, 1. Basım, Riyad, 1421/2001.

Gufeylî, Abdullah b. Süleyman, *İbn Receb el-Hanbelî ve Eseruhu fi tavzîhi akideti’s-selef*, I-II, Dâru’s-Seyl, Riyad 1418/1998.

İbn Hacer, Şihabuddin Ebü’l-Fadl Askalânî (852/1448), *ed-Dürerü’l-kâmine fi agyâni’l-mieti’s-sâmine*, thk. Muhammed Seyyid Ca’de’l-Hak, 1-V, 2. Basım, Kâhire, 1966/1385.

....., *İnbâu’l-gumr bi ebnâi’l-umur fi’t-târîh*, I-IX, Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2. Basım, Beyrut, 1406/1986.

İbn Humeyd, Muhammed b. Abdillâh en-Necdî el-Mekki (1295/1878)), *es-Sühübü’l-vâbile alâ darâihî’l-Hanâbile*, thk. Bekir b. Abdullâh Ebû Zeyr- Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin, I-III, Müessesetü’r-Risâle, 1. Basım, Beyrut, 1416/1996.

İbn Receb el-Hanbelî, Ebü’l-Ferec Abdurrahman b. Ahmed el-Hanbelî ed-Dimeşkî (795/1393).

....., *Kavâid fi’l-fikh el-müsemmâ takriru’l-kavâid ve tahriru’l-fevâid*, thk. İyâd b. Abdullatif b. İbrahim el-Kaysi, Beytü’l-Efkâri’ d-Devliyye, Lübnan, 2004; Aynı eser şu isimle de basılmıştır: *Kavâid fi’l-Fikhî’l-İslami*, Mektebetü’l-Külliyeti’l-Ezher, 1. Basım, Kahire, 1972.

....., *Letaifü’l-maârif fima li-mevasimî’l-‘ami mine’l-vazâif*, thk. Yasîn Muhammed es- Sevvâs, Darü İbn Kesîr, 2. Basım, Dimaşk-Beyrut, 1427/2006.

....., *ez-Zeyl alâ Tabakâti’l-Hanâbile*, thk. Abdurrahman b. Süleyman b. Muhammed el-Useymin, I-V, Mektebetü’l-Abikân, 2. Basım, Riyad, 1425/2005.

....., *Bugyetü'l-insân fi vezâifi Ramazân*, Mektebetü'l-İslamiyye, Dımaşk, trs.

....., *el-Müntekâ min mu'cemi şüyüh Şihabüddin Ebü'l-Abbas Ahmed b. Receb el-Hanbelî*, thk. Ebû Yahyâ Abdullah el-Kenderî, Kuveyt, 1426/2006

....., *Şerhu hadîsi: "mâ zi'bâni câîâni"*, ayrıca; Daru's-Selefiyye, 1. Basım, Kuveyt, 1401/1981; 2. Basım, Kuveyt, 1404/1984.

....., *Fadlu ilmi's-selef ale'l-halef*, thk. Mervân Atıyye, Dârü'l-hicre, 1. Basım, Beyrut, 1409/1989.

....., *Kelimetü'l-ihlâs ve tahkiku ma'nâhâ*, ayrıca; thk. Beşir Muhammed Uyûn, Mektebetü Dârü'l-Beyân, 1. Basım, Dımaşk, 1430/2009, (Tercüme: MADEN Hüseyin, *Tevhid*, Tevhid yayınları, 1. Basım, İstanbul, 1998.

....., *et-Tahvîf mine'n-nâr ve't-ta'rîf bi ahvâli dâri'l-bevâr*, ayrıca; thk. Beşir Muhammed Uyûn, Mektebetü dârü'l-beyân, 2. Basım, Dımaşk, 1421/2000.

İbnü'l-İmâd, Ebû'l-Fellâh Abdullah Hay el-Hanbelî (1089/1697), *Şezerâtü'z-zeheb fi ahbâri men zeheb*, I-VIII, Dârü'l-Fikr, Beyrut, 1399/1979.

İbnü'l-Mibred, Ebû'l-Mehâsin Cemâleddin Yusuf b. Hasan b. Abdulhâdi ed-Dımaşkî es-Sâlihî el-Hanbelî (909/1503), *el-Cevheru'l-munaddad fi tabâkâti Muteahhirî ashâbi Ahmed*, thk. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin, Mektebetü'l-Âbikân, 5. Basım, Riyad, 1421/2000.

Kehhâle, Ömer Rıza (1407/1987), *Mucemü'l-müellifîn: terâcümü musannifi'l-kutubi'l-Arabî*, I-XV, Mektebetü'l-Müsennâ-Dâru İhyâi't-Turasi'l-Arabî, Beyrut, trs.

Sâlihî, Muhammed İsâ, *el-Mu'cemü's-şâmile li't-türasi'l-Arabî*, I-IV, Kahire, 1993.

....., *Tabakâtü'l-huffâz*, thk. Ali Muhammed Ömer, Matbaatu'l-İstiklâlî'l-Kübrâ, 1. Basım, Kahire, 1973/1393.